

Djati en (geen) Hindoes

E.H.B. Brascamp, kritische wetenschapper of een 'zeldzaam onaangenaam' mens?

door M.H. Brascamp

Inhoud

Introductie.....	1
De polemieek.....	2
Conclusie	8
Bronnen	8

Introductie

Engelbert Brascamp (EHBB), een boerenzoon uit Olst¹ en opgeleid aan de Hogere Land- en Boschbouwschool te Wageningen, verbleef tussen 1898 en 1932 in het toenmalige Nederlands-Indië. Vanaf 1901 werkte hij als houtvester voor de Dienst van het Boschwezen².

Pieter Jan de Jong, zoon van een halfbroer van EHBB, zei het volgende over hem: 'Oom Bart was een heel vreemde vogel. Hij was zeer intelligent, (...). Hij kon bijzonder aardig zijn (de neefjes en de nichtjes mochten na hun eindexamen een maand met hem op vakantie in Duitsland of Italië, dat mochten ze zelf kiezen), maar voor hetzelfde geld kon hij zeldzaam onaangenaam zijn en de mensen treiteren op een bijna sadistische manier. In feite een kromgegroeid karakter.' [1]

Herkennen we dat ook in EHBB's werk in voormalig Nederlands-Indië? Dat is de vraag die ik me in deze bijdrage stel.

EHBB was een frequent schrijver van artikelen en hij publiceerde veel in het vakblad Tectona³. In een aantal artikelen voerde hij polemische discussies over vakinhoudelijke onderwerpen. Daarin trok hij dan flink van leer. Verder gaf hij in eigen beheer een aantal artikelen uit die eerder door de redactie van Tectona waren geweigerd. In toelichtingen daarbij was hij ook niet mals.

Met wat voor man hebben we hier te maken? Een intelligente, kritische wetenschapper of iemand die zich miskend voelt en beslist zijn gelijk wil halen? Iemand die een ander graag plaagt en zich daar ten volle van bewust is, of iemand die zelf niet doorheeft hoe vervelend hij eigenlijk is?

Met dat in gedachten volg ik een polemieek die werd gevoerd over de vraag of de djatiboom⁴ van oudsher op Java voorkwam of daar wellicht door Hindoes naar toe was gebracht.

Om een goed beeld van de situatie te schetsen, maak ik in het nu volgende veel gebruik van de letterlijke teksten die de polemisten gebruikten.

¹ EHBB maakte veel gebruik van voetnoten met daarin details die zijn betogen opfleurd. Dat doe ik hier ook.

² Dienst van het Boschwezen in Nederlandsch-Indië

³ Boschbouwkundig Tijdschrift Tectona, uitgegeven door de Vereniging van Ambtenaren bij het Boschwezen in Nederlandsch-Oost Indië

⁴ De djatiboom is de Tectona grandis. In het Nederlands wordt hij teakboom genoemd.

De polemiek

De vraag of de djatiboom van oudsher op Java voorkwam of daar later werd ingevoerd, hield de gemoederen indertijd flink bezig.

Ik pak de draad op met Dr. H. ten Oever⁵. Die schrijft daarover in 1916 [2]:

In 1912 voerde ik in „Die natürliche Verjüngung des Djati“, Hoofdstuk II onder 3e „der historische Ursprung des Djati auf Java“ een aantal gronden aan welke m.i. pleiten vóór de theorie, volgens welke de Djatiboom oorspronkelijk niet op Java thuis behoort, doch vermoedelijk tijdens de Hindoe-overheersching op genoemd eiland werd ingevoerd en zich in den loop der eeuwen zijn tegenwoordig gebied heeft veroverd.

Op grond van een en ander meende ik te mogen verklaren dat inderdaad de mogelijkheid kon worden aangenomen eener verspreiding van den Djati op Java door:

a. Oorspronkelijken invoer als exoot en aanplanting daarbij op talrijke verspreide plaatsen (aanleiding: aanleg heilige boschjes in verband met het Boeddhisme).

b. Uitbreiding daarna langs natuurlijken weg, eenerzijds door verdringing eener oorspronkelijke loofverliezende wildhoutboschbegroeiing; anderzijds door uitbreiding op verlaten bouwvelden.

In verband hiermede wees ik nog op de *Lantana camara* als voorbeeld van een exoot, welke oorspronkelijk uit Zuid-Amerika op Java ingevoerd, zich binnen korten tijd langs natuurlijken weg als grondbedekker vrijwel de alleenheerschappij wist te verzekeren op duizenden hectaren.

⁵ Hendrik ten Oever verbleef in Nederlands-Indië tussen 1899 en 1933. Hij was aanvankelijk beheerder van diverse bosdistricten, later werd hij hoofdinspecteur en hoofd van de Dienst van het Boschwezen. De djati en de inrichting van het beheer van het djatibosareaal kregen zijn bijzondere toewijding. [3]

EHBB kan zich niet in deze theorie vinden en reageert in hetzelfde jaar [4].
Ten Oever schrijft daarover:

Nadat door BRASCAMP in Tectona Dl. IX (1916) op bl. 312 was betoogd, dat de oplossing van het vraagstuk: „Is de Djati op Java inheemsch of niet?” op algemeen plantengeografisch gebied moet gezocht worden, was ik in staat een voorbeeld van recenten datum te kunnen geven, waarbij de uitbreiding van den Djati in een deel van Java (Bantam), waar deze boomsoort van nature niet voorkwam, geheel op de t. v. door mij als mogelijk aangegeven wijze (aanplanting, daarna uitbreiding ten koste van aangrenzend wildhoutbosch) plaats had gevonden.

Aan het slot der betreffende mededeeling noodigde ik mijnerzijds den Heer BRASCAMP uit een onderzoek te willen instellen of in de Hindoe- en Oud-Javaansche litteratuur wellicht eenige mededeelingen zouden blijken voor te komen aangaande door de Hindoe's naar Java overgebrachte gewassen.

Dit verzoek werd gedaan in de overtuiging dat de Heer BRASCAMP zijnerzijds zou willen medewerken tot de mogelijke oplossing van een interessant vraagstuk en voorts omdat hij t. t. t. zich in Nederland met historische bronnenstudie bezighoudend, het best in staat moest worden geacht zulk een onderzoek in te stellen.

Een neutraal begin, maar dat wordt anders.

EHBB schrijft in 1918 tijdens zijn verblijf in Nederland een reactie. Om een of andere reden blijft die drie jaar op de plank liggen en wordt pas gepubliceerd in 1921 [6].

Door Dr. H. TEN OEVER ¹⁾ wordt aan mij de vraag gesteld, of ik misschien genegen zou zijn tijdens mijn verlof in Europa een onderzoek in te stellen, of „de rijke Hindoe- en wellicht ook de Oud-Javaansche litteratuur niet een enkele mededeeling zou kunnen blijken te bevatten aangaande door de oude Hindoe's naar Java overgebrachte gewassen.”

Tot mijn leedwezen moet ik mijnen geachten collega teleurstellen en mededeelen, dat zulk een onderzoek om verschillende redenen niet op mijnen weg ligt.

Hij vervolgt met een opsomming van inhoudelijke en procesmatige redenen, waaronder dat hij het werk dat het met zich mee zou brengen, als nutteloos beschouwt. Immers, dat Hindoes de djatiboom ingevoerd zouden hebben, is niet een door hemzelf maar door de heer Ten Oever ingenomen standpunt. Technisch gezien klopt die redenering van EHBB wel.

Vervolgens brengt hij nog wat nieuwe inhoudelijke informatie naar voren en eindigt wat onwetenschappelijk en onaardig met:

zoals de djati dat zich wenselijk...
Is het niet aannemelijker in deze richting de verklaring te zoeken van de hedendaagsche verspreiding van den djati, in plaats van te denken aan de scheepjes met „Hindoemonniken”, beladen met heilige djatipitten en heilige djatiplanten en aan een heel heirleger van Hindoes, die op Java, Bali, Soembawa, Moena, Boeton, Celebes, Borneo en Sumatra djaticultures aanlegden?

Ten Oever reageert met tegenzin [7]:

Niet dit feit op zichzelf, doch wèl de uiterst subjectieve wijze, waarop BRASCAMP meende zijn antwoord (dat overigens reeds van 1918 dateert) te moeten opstellen, maken het mij moeilijk daarop in te gaan. Aldus toch is het onvruchtbaar debatteeren, te meer waar mijn geachte tegenstander (hetgeen mij reeds vroeger is opgevallen) zijn betoog meent te moeten kruiden met wellicht humoristisch bedoelde, doch n.h.v. niet terzake dienende opmerkingen, welke de aandacht van de hoofdzak dreigen af te leiden. Doch terzake.

Hij houdt aanvankelijk het hoofd koel en gaat inhoudelijk in op de door EHBB naar voren gebrachte punten. Ten slotte concludeert hij dat EHBB's hypothese geen stand houdt.

Dan kan Ten Oever toch niet nalaten een enkele opmerking te maken over EHBB's uitlatingen over 'Hindoemonniken'. Hij houdt het nog best zakelijk:

Voorts nog een korte toelichting bij hetgeen BRASCAMP opmerkt over „Hindoemonniken, varende in scheepjes, beladen met heilige djatipitten enz.”

Reeds eerder is mij de geprikkelde stemming van den Heer BRASCAMP tegenover het monikenwezen opgevallen.

Nu mag men over deze instelling denken zooals men wil, nog veel minder dan zulks het geval is ten opzichte van het tijdvak der Middeleeuwen in West-Europa, is men gerechtigd de zeer gewichtige rol te ontkennen, welke de monniken tijdens den bloeitijd van het Hindoeïsme en Boeddhisme in Indië ook op oeconomisch gebied hebben gespeeld. Terzake moge naar de betreffende litteratuur worden verwezen.

Ten Oever eindigt met:

Aan het einde van mijn betoog gekomen, geloof ik allermínst den Heer BRASCAMP te hebben overtuigd van de juistheid, ja zelfs niet van de waarschijnlijkheid der door mij aangehangen theorie. Wel echter hoop ik, mijn geachten tegenstander de overtuiging te hebben geschonken, dat aan deze kwestie meer vast zit dan wellicht oppervlakkig schijnt en dat het allermínst geoorloofd is zich er van af te wenden met een nieërend, ja spottend gebaar.

In het volgende jaar levert Th. Altona⁶ een nadere inbreng in het vraagstuk [8]:

Inleiding.
In het vorige jaar is in „Tectona” (XIV, 1921) een pennestrijd gevoerd tusschen de heeren E. H. B. BRASCAMP (*pag.* 137) die er van overtuigd is dat de djati op Java inheemsch is, en Dr. H. TEN OEVER (*pag.* 652) die zich schaart aan de zijde der genen die de meening zijn toegedaan dat in lang vervlogen eeuwen de djati op Java geïmporteerd moet zijn. In bovenbedoeld pro en contra openen genoemde schrijvers echter geene nieuwe gezichtspunten. Sinds eenigen tijd heb ik mij met hetzelfde onderwerp bezig gehouden. Alhoewel het onderzoek nog niet volledig is afgesloten en door tijdsgebrek niet anders dan betrekkelijk vluchtig kon zijn, komt het mij, om het actueële van het onderwerp, toch wenschelijk voor de resultaten bij wijze van voorloopige mededeeling te publiceeren, in de hoop eene kleine bijdrage te kunnen leveren tot de oplossing van dit vraagstuk.

Voor zover ik nu weet reageert EHBB er niet direct op⁷.

⁶ Th. Altona was een tijd belast met het beheer van opperhoutvesterij Ngawi. EHBB volgde hem daar in 1927 op.

⁷ EHBB was het overigens niet altijd eens met door Altona ingenomen standpunten. Daarbij liet EHBB weten het idee te hebben dat de redactie van Tectona gemaakte fouten door Altona ‘met de mantel der liefde wenst te bedekken’ [9]

Wel memoreert hij de zaak in 1924 in 'Gewogen en te licht bevonden' [9].

In het daarin gepubliceerde artikel bespreekt EHBB de 14^e eeuwse begroeiing van gebieden op Oost-Java met zwaar bos van zogenaamde "yen-fu" bomen. In het naschrift vertelt hij van zijn toevallige vondst dat dergelijke bomen door Chinezen toentertijd "yen-feou" (Djamboe) werden genoemd. Hij eindigt met:

Volgens deze toevallige vondst en aannemende dat *yen-fu* en *yen-feou* dezelfde boomen zijn (wat ik echter aarzelend doe), zou een deel van Oost-Java dus bedekt zijn geweest met djamboeboomen!!!, voordat de Hindoes van Altona er djati op rijen hebben geplant!

Best flauw natuurlijk om in dat verband te spreken van de 'Hindoes van Altona'.

De verdere reactie komt in 1932. In het derde vervolg op 'Gewogen en te licht bevonden' beklagt EHBB zich erover dat de redactie van Tectona duidelijk blijk geeft van een antipathie, niet zozeer tegen zijn bijdragen, maar tegen hem persoonlijk.

Hij illustreert dat door te laten zien hoe anders hij dan Altona door de redactie van Tectona wordt behandeld [10]:

¹⁾. Ik verwijs bv. naar blz. 28 van mijn: Gewogen en te licht bevonden, Buitenzorg 1924, waaruit blijkt dat alleen van wege een ter zake handelende noot, die betrekking had op de import-theorie een aangeboden artikel geweigerd werd; evenzoo naar blz. 36 van dat geschrift! Nog sterker en duidelijker haast, doorzichtiger, zijn de op blz. 9 weergegeven redenen van weigering.

Daarbij moet in het oog gehouden worden, dat van ALTONA alles, zelfs de op taal-wetenschappen (waarin de heer ALTONA toch een leek was) betrekking hebbende artikelen steeds in hun geheel werden opgenomen, direct na aanbieding.

Dat het bij een verschil van mening ook anders kan, en dat zaken en personen gescheiden kunnen blijven, laat EHBB zien met:

Ik hoef voorts maar de aandacht te vestigen op het geval van de „Djati-import- en Djati-Hindoe-cultuur-theorieën” van den heer ALTONA. Deze laatste en ik verschillen van meening omtrent het vraagstuk van de wijze, waarop de tegenwoordige geographische verspreiding van Tectona grandis moet verklaard worden. Volgens mij is deze verspreiding slechts een, niet eens zoo heel bijzonder, geval in de algemeene plantengeographie en op de in die wetenschap gebruikelijke wijze volledig te verklaren ²⁾. Volgens ALTONA hebben „de Hindoes” in die ver-

spreiding geheel de hand gehad, tenminste wat aangaat Java en zijn dus alle djatibosschen op Java „door menschenhand aangelegde aanplantingen” of alkomstig en ontstaan uit die culturen. Ondanks dit zeer sprekend meeningsverschil heeft er nimmer, noch voor mij, noch voor den heer ALTONA — eenige aanleiding bestaan, om dit meeningsverschil van invloed te doen zijn op onze persoonlijke verhouding. ALTONA en ik konden personen en zaken scheiden. ¹⁾.

¹⁾. Ik herinner me nog het Indianen-gehuil, dat opging in Buitenzorgsche boschkringen in begin 1927, toen ik door den heer Ch. G. S. BRAAT werd aangewezen als opvolger van den heer ALTONA in het beheer der houtvesterij Ngawi en wij ruim twee maanden moesten samenwerken. De „Buitenzorgers” waren er niet af te brengen, dat dit opzettelijk was geschied en een „goede mop“ was van BRAAT; dagelijks verwachtten zij berichten omtrent geleverde veldslagen!

Prima om een stellingname over een slechte behandeling door Tectona te illustreren met een voorbeeld (als je al vindt dat die slechte behandeling aan de grote klok moet worden gehangen).

Wel bijzonder dat je daarbij zoveel inhoudelijke woorden aan een betreffende zaak besteedt (alsof iemand daar op staat te wachten) en zelf weinig verder komt dan een ingenomen standpunt uit 1916 te herhalen. Het voegt allemaal weinig toe, zoals dat ook het geval is met de aangehaalde voetnoot over het “Indianen-gehuil” dat in Buitenzorg moet zijn opgestegen.

Conclusie

Ik stelde mezelf de vraag of E.H.B. Brascamp een kritische wetenschapper was of een ‘zeldzaam onaangenaam’ mens.

Afgaande op de polemiek over de herkomst van de djatiboom, hou ik het voorlopig maar op een beetje van het eerste en veel van het tweede⁸.

Bronnen

- [1] E.W. Brascamp, Stamboom Brascamp, Braskamp, Klein Braskamp, Driebergen, 1992, pg. 98 e.v.
- [2] H. ten Oever, Djati en Hindoes, Tectona 1916, pg. xxx e.v.
- [3] Z. van Doorn, In memoriam Dr. H. ten Oever, Nederlandsch Boschbouw-Tijdschrift, 29ste jaargang no. 9, 1957
- [4] E.H.B. Brascamp, xxx, Tectona 1916, pg. 312 e.v.
- [5] H. ten Oever, Iets over den djati in Bantam, Tectona 1918, pg. 283 e.v.
- [6] E.H.B. Brascamp, Djati en geen Hindoes, Tectona 1921, pg. 137 e.v.
- [7] H. ten Oever, Djati en Hindoes, Tectona 1921, pg. 652 e.v.
- [8] T. Altona, Djati en Hindoes, Oorsprong van het djatibosch in Bojonegoro (Java), Tectona 1922, pg. 457 e.v.
- [9] E.H.B. Brascamp, Gewogen en te licht bevonden, Archipel Drukkerij, Buitenzorg, 1924
- [10] E.H.B. Brascamp, Gewogen en te licht bevonden, derde vervolg, Electriche Drukkerij ‘Express’, Modjokerto, 1932

Klarenbeek, 29 november 2019 😊

⁸ Dat EHBB een lastig te bevatten mens was, laat zich ook illustreren aan de hand van dit artikel. De afloop van deze bijdrage heb ik drie keer geschreven, de conclusie twee keer.